

מהי ספרות מינורית?*

ז'יל דלו ופליקס גואטרי

«Qu'est-ce qu'une littérature mineure? Deleuze et Félix C. Kafka. Pour une littérature mineure. Les édit. Minuit, Paris, 1977. אריאלה איליא: תודת מנינה לחנן הכר על הברעזולות. procédé יש מיכן כפול: ליה, בגלל חשיבות מטר נבדלת של דלו ופליקס גואטרי זרנים את המלה "לדרך" 1921 כתב הבריד מיוני Franz Kafka. C. pondance. וכן העריתו 'אנבנאך, Klaus Wagenbach. Fran: Années de je. Mercure, Paris, 196 הגיור בין אבית לבנים הברעזולות ופליקס קפאק, 1913-19, תרגום חיים זקן, ירושלים: תל אביב, 1961-1960. זון תרגומי יצירותיו של עברית יבין תרגומיהן הייבן אחי במקומות רבים הש מיבאית מיצירותיו של זון ופליקס גואטרי, וזאת יצירת תרגום יצירה של החיבורים שלו אינו נספק י בריטניה - אלא כדו וזאת העניין להכיר במידות קסט של קפאק כפי שהיה או אחרת ועם זאת, הבערית זעמים הקיימים בעברית, זקן. 1912.12.25: אם גם העניין ים ביישוב הדעת עד תימן, זן אתה מביע אל גבולותיו, בתקשר אל עניינים דומים י ייתר ככל אתה מגיע אל

בדיוק כך, לא עסקנו כאן אלא בתכנים ובצורתם: ראש מורכן – ראש מורם, משולשים – קווי מגו. ואמנם, בתחום הביטוי, ראש מורכן מוטה [בהתאם לכללי] הצילום, ראש מורם מוטה [בהתאם לכללי] הצליל. אבל כל עוד הביטוי, צורתו ועיוות-צורתו אינם נבחנים כשלעצמם, לא נשיג מוצא ממש, אפילו לא ברמת התכנים. רק הביטוי מראה לנו את הדרך (Procédé)¹. קפאק אינו מעלה את בעיית הביטוי באופן מופשט אוניברסלי, אלא בנוגע לספרויות המכונות "ספרויות מינוריות" – למשל הספרות היהודית בוורשה או בפראג. ספרות מינורית איננה ספרות הכתבת בשפה מינורית, אלא דווקא זו שמיעוט מייצר בשפה מאזו'רית. מכל מקום, המאפיין הראשון של ספרות מינורית הוא שבשפה מוטבע מקדם חזק של דה-טריטוריאליזציה. כך, קפאק מגדיר את המבוי הסתום החוסם בפני היהודים בפראג את הגישה לכתביה והופך את הספרות שלהם לבלתי אפשרית: חוסר האפשרות לא לכתוב, חוסר האפשרות לכתוב בגרמנית, חוסר האפשרות לכתוב אחרת.² חוסר האפשרות לא לכתוב מכיוון שהתודעה הלאומית, בהיותה בלתי יציבה או מדוכאת, עוברת בהכרח דרך הספרות ("המאבק הספרותי משיג צידוק ממשי בקנה המידה הגדול ביותר שבאפשר"). עבור היהודים [בפראג], חוסר האפשרות לכתוב אלא בגרמנית פירושו תחושת מרחק בלתי ניתן לגישור מן הטרטוריאליזציה של הגדול ביותר שבאפשר. עבור האפשרות לכתוב בגרמנית, פירוש הדבר דה-טרטוריאליזציה של האוכלוסייה הגרמנית עצמה, מיעוט מדכא המדבר שפה המנותקת מן ההמונים, כמו "שפת נייך" או שפת תחבולות; ודבר זה נכון עוד יותר לגבי היהודים, שמהווים חלק מן המיעוט הזה ובה בעת הם מודרים ממנו, כמו "צעונים שחטפו תינוק גרמני בעריסה". בקיצור, הגרמנית של פראג היא שפה שעברה דה-טרטוריאליזציה, היא מתאימה לשימושים מינוריים ומוזרים (בהקשר אחר ניתן להשוות זאת למה שהשחורים מסוגלים לעשות עם [השפה] האמריקאית).

המאפיין השני של ספרויות מינוריות הוא שהכל בהן פוליטי. בספרויות ה"מאז'וריות", לעומת זאת, העניין האישי (המשפחתי, הזוגי וכו') נוטה לחבור לעניינים אחרים, אישיים לא פחות, והמילייה החברתי משמש בתור סביבה ורקע; אף אחד מן העניינים האדיפאליים האלה אינו בלתי נמנע במיוחד או הכרחי, אבל הם מהווים "גוש חוסם" אחד במרחב גדול יותר. הספרות המינורית שונה לחלוטין: בשל המרחב הצר שלה, כל עניין אישי מקושר מיד לפוליטי. העניין האישי נעשה אפוא נחוץ הרבה יותר, הכרחי, הוא מועצם כמו מבעד למיקרוסקופ כיוון שבתוכו רוחש סיפור אחר לגמרי. במובן זה, המשולש המשפחתי מתחבר למשולשים אחרים – מסחרים, כלכליים, ביורוקרטיים, משפטיים – הקובעים את ערכיו. כאשר קפאק מונה

בין מטרתיה של הספרות המינורית את "טיהור הקונפליקט המעמדת אבות ובנים ואת האפשרות לדון בקונפליקט זה"³, אין מדובר בפנטסמה אדיפאלית, אלא בתוכנית פוליטית: "גם כאשר ניתן יהיה להרהר בעניין האישי בנהת, לא נגיע עד הגבולות שבהם הוא מתלכד לגוש אחד עם עניינים מקבילים נוספים; נגיע דווקא לגבול שמבחין אותו מן הפוליטיקה, ואף נרחיק לכת ונשתדל לתפוס אותו עוד בטרם היותו שם, וכן לאתר בכל מקום את הגבול הזה ההולך ומתהדק [...] מה שבקרב ספרויות גדולות מתרחש למטה ומהווה מרתף שאינו הכרחי למבנה כולו, מתרחש כאן באור יום; מה ששם מעורר התקלות חולפת מוביל כאן ללא פחות מאשר עצירת החיים או מוות"⁴.

המאפיין השלישי של ספרות מינורית הוא שהכל מקבל בה ערך קולקטיבי. למעשה, כיוון שבספרות מינורית הכשרונות אינם מצויים בשפע, אין תנאים ההולמים הגדה⁵ אישית, מן הסוג של "רביאמן" כזה או אחר, כזו שאפשר להפרידה מן ההגדה הקולקטיבית. למעשה, במצב זה של נדירות הכשרונות יש משום יתרון, והוא מאפשר לדמות משהו שונה מספרות של רביאונים: מה שהסופר לא אומר כבר מהווה פעולה מושתפת, ומה שהוא אומר או נושה הוא בהכרח פוליטי, גם אם האחרים אינם חושבים כך. כל היגד נגוע בשדה הפוליטי. אבל מעל לכל, כיוון שהתודעה הקולקטיבית או הלאומית "לעתים קרובות איננה פעילה בחיים החיצוניים והיא תמיד בתהליך של התפרקות"⁶, הספרות היא שמוצאת את עצמה ממלאת את התפקיד הזה ואת פונקציית ההגדה הקולקטיבית ואף המהפכנית: למרות הסקפטיות, הספרות היא שמייצרת סולידריות פעילה; ואם הסופר נמצא בשוליים או מרוחק מן הקהילה השברירית שלו, מצב זה מכשיר אותו לבטא קהילה פוטנציאלית אחרת, לבדות את האמצעים של תודעה אחרת ורגישות אחרת. כמו הכלב ב"חקירותיו של כלב", שבבדידותו מחפש אחר מדע אחר. בתוך כך, המכונה הספרותית לוקחת את תפקיד המכונה המהפכנית העתידית לבוא, וזאת כלל לא מסיבות אידיאולוגיות, אלא כיוון שהמכונה הספרותית היא לבדה נחושה למלא אחר התנאים של הגדה קולקטיבית שאינם נמצא במקום אחר במילייה זה: **הספרות עניין העם היא**.⁷ לפני קפאק הבעיה מתייצבת במונחים אלה. ההיגד אינו מפנה לסובייקט של ההגדה, שהוא סיבתו, ואף לא לסובייקט של ההיגד, שהוא תוצאתו. אין ספק, קפאק חשב זמנך בקטגוריות מסורתיות אלה של שני סובייקטים – המחבר והגיבור, המספר והדמות, החולם והנחלם.⁸ אבל מהר למדי הוא ויתר על עקרון המספר, כשם שלמרות הערצתו לגיתה, הוא התנגד לספרות של מחבר או של רב אמן. העכברה יזופינה מוותרת על אימוני השירה הפרטיים שלה כדי להתמזג בהגדה הקולקטיבית של "המונם של אינספור גיבורי עמנו". זהו מעבר מן החיה שעברה אינדיבידואציה לעדר או לריבוי הקולקטיבי: שבעה כלבים מוזיקליים. ושוב ב"חקירותיו של כלב", ההיגדים של החוקר הבודד נוטים למיסוף⁹ ההגדה הקולקטיבית של הזן הכלבי, גם אם קולקטיביות זו עדיין איננה – או שכבר איננה – בנמצא. אין סובייקט, יש רק **מיסופים קולקטיביים של הגדה** – והספרות מבטאת אותם רק אם הם אינם כפויים מבחוץ, ורק אם הם קיימים בתור עוצמות שטיניות העתידות לבוא או בתור כוחות מהפכניים שיש לבנות. הבדידות של קפאק פותחת אותו לכל מה שמתרחש כיום בהיסטוריה. האות ק' כבר אינה מציינת מספר וגם לא גיבור, אלא מיסוף שהוא יותר דמוי-מכונה, מסוף שנעשה קולקטיבי יותר ככל שהיחיד המצוי

1. ז'יל דלו ופליקס גואטרי, "מהי ספרות מינורית?", תרגום מאת אריאלה איליא, תודת מנינה לחנן הכר על הברעזולות. 2. "החיים החיצוניים תכופות ראו בטלה מניעשה יתפספסת החרו" ולעיל, הערה 3, עמ' 160. 3. "בחינים החיצוניים תכופות ראו בטלה מניעשה יתפספסת החרו" ולעיל, הערה 3, עמ' 160. 4. "אבל הספרות יותר משהיא עניין לתולדות הספרות עניין העם היא" ולעיל, הערה 3, עמ' 162. 5. עיין ב"הכנות לנישואין בכפר": "אין חשב כל עוד משתמים בצירה הסמיתית on במקום באיני" שני הסובייקטים מופיעים: "איני צריך אפילו ללכת לכפר. זה לא הכרחי. אני שולח לשם את גופי הלבשו..." - בעוד המספר נשאר במיטה כמעין חיפושית coléoptère. lucane.) 6. אין ספק, אפשר לראות כאן מקור להרעשות הופישית של נרינר ב"מטמורפוזיה" (כך גם קפאק עצמו מוותר על פנישה עם פליצה ומעדיף להישאר שוכב במיטתו). אבל בריק ק' ב"מטמורפוזיה" החיה ליבשת ערה של היעשית מנשית יאננה טאויבת עוד את הקפאן של סובייקט העתיד. 7. דלו ופליקס גואטרי מבינים להשתמש במילה agencement, שפירושו להביע משו להבדירה אתה, להרכיב אותו עליו ולהתאינו. המינה מבוסס על המינה agence - מסוף, סניף או סוכנות - ולכן בחינה לתרגונו "ליסוף", מינה המספר גם את הויקה למסוף, נקודת התחברות הפועלת מויקה לרשת של נקודות במינה, גם את פעולת ההתחברות (המקורגנית).

בו מחובר יותר לבדידותו (רק ביחס לסובייקט יכול היחיד להיפרד מן הקולקטיב ולנהל את ענייניו הפרטיים).

שלושת המאפיינים של הספרות המינוורית הם הדה-טריטוריאליזציה של השפה, ההתחברות של היחיד למייד-הפוליטי, והמיסוף הקולקטיבי של ההגדה. אפשר לומר ש"מינור" כבר אינו מאפיין ספרויות מסוימות, אלא הוא מאפיין את התנאים המהפכניים של כל ספרות המצויה בקרב ספרות המכונה "גדולה" (או "מבוססת"). גם מי שלרוע מזלו נולד בארץ של ספרות "גדולה" צריך לכתוב בשפת הארץ, כפי שיהודי צ'כי כתב בגרמנית וכפי שאובקי כתב ברוסית. לכתוב כמו כלב החופר לעצמו גומה, כמו עכבר החופר מחילה, ובתוך כך למצוא את נקודת התחיתפתחות שלו, את הניב שלו, עולם שלישי משלו, מדבר משלו. היו דיונים רבים בשאלה מהי ספרות שוליים, וגם מהי ספרות פופולרית, פרולטרית וכו'. כל עוד אין מתחילים במושג אובייקטיבי יותר, כמו ספרות מינורית, קשה לקבוע את אמות המידה. האפשרות לכונן מבנים אימון מינורי, אפילו בשפה מאז'ורית, היא לבדה מאפשרת להגדיר ספרות פופולרית, ספרות שוליים וכו'.¹⁰ רק במחיר זה, הספרות נעשית למכונת ביטוי קולקטיבית של ממש, מוכנה ומוזמנה לטפל בתכנים ולתרגלם. קפקא מדייק ואומר שספרות מינורית בשלה הרבה יותר לעבד את חומריה.¹¹ מדוע קיימת מכונת ביטוי זו, ומהי? אנחנו יודעים שהיא מקיימת יחסי דה-טריטוריאליזציה מרובים עם השפה: זהו מצבם של יהודים שעזבו את הצ'כית בזמן שעזבו את הסביבה הכפרית, אבל זהו גם מצבה של הגרמנית כ"שפת נייר". ואפשר אף להרחיק לכת, להדוף הלאה את התנועה הזו של הדה-טריטוריאליזציה בביטוי. אלא שיש שתי דרכים אפשריות לעשות זאת: להעשיר באופן מלאכותי את הגרמנית, להתפחית אותה בכלל האמצעים, בסימבוליזם, באוניריום, במובן אוטורי, במסמן חבוי. זוהי האסכולה של פראג – גוסטב מייירינק (Meyrink) ורבים אחרים, ובהם מכס ברוד.¹² אבל מן הניסיון הזה עולה מאמץ נואש לרה-טריטוריאליזציה סימבולית על בסיס של ארכיטיפים, קבלה ואלכימיה, מאמץ המדגיש את הנתק מן העם ומוצא פתרון פוליטי רק בציונות, בתוך "חלום [השיבה] לציון". מהר מאוד קפקא יבחר בדרך האחרת, או, ליתר דיוק, ימציא דרך אחרת. הוא יבחר בשפה הגרמנית של פראג, כפי שהיא, בעצם עליבותה. תמיד להרחיק לכת בדה-טריטוריאליזציה... מרוב חסכנות. כיוון שאוצר המלים יבש, לעורר אותו בעוצמה. כנגד כל שימוש בשפה שהוא סימבולי, או אפילו משמעותי, או סתם שימוש מסמן, להציע שימוש מועצם בלבד. להגיע לביטוי מושלם ולא מעוצב, ביטוי הומרי מועצם. (האם, בתנאים אחרים, לא נוכל לדבר על אותן שתי דרכים אצל ג'ויס ובקט? שניהם אירים, שניהם נתונים בתנאים מדהימים לספרות מינורית. תהילתה של ספרות מעין זו היא בהיותה מינורית, כלומר מהפכנית, לעומת כל ספרות. שימוש באנגלית ובכל שפה אצל ג'ויס. שימוש באנגלית ובצרפתית אצל בקט. אבל ג'ויס אינו חדל לפעול מתוך גשוג והיקבעות יתר [surdétermination], והוא מבצע את כל הרה-טריטוריאליזציות שעולסם. בקט פועל מתוך יובש וחסכנות, מתוך דלות מרצון, הוא מקצין את הדה-טריטוריאליזציה עד שלא נותר עוד כלום פרט לעוצמות).

כמה אנשים חיים כיום בתוך שפה שאינה שלהם? כמה אנשים כבר אינם יודעים – או עדיין אינם יודעים – את שפתם, ובקושי יודעים את

השפה המאז'ורית שנכפה עליהם להשתמש בה? זו בעיה של מהגרים, ובעיקר של ילדיהם. בעיה של מיעוטים. בעיה של ספרות מינורית, אבל גם בעיה של כולנו: כיצד לחלץ מתוך שפתך-שלך ספרות מינורית המסוגלת לחפור בשפה ולהוליך אותה בעקבות קו מהפכני המור? כיצד להיעשות לנווד ולמהגר ולצועני בתוך שפתך-שלך? קפקא אומר: לגנוב תינוק בעריסה, להלך על החבל הדק.

מכל שפה, עשירה או ענייה, נובעת דה-טריטוריאליזציה של הפה, של הלשון ושל השיניים. הפה, הלשון והשיניים מוצאים את הטריטוריאליזציה הפרימיטיבית שלהם במוון. כשהם מתמסרים להגייה של צלילים מתחוללת בפה, בלשון ובשיניים דה-טריטוריאליזציה. יש אפוא הפרדה מסוימת בין אכילה לדיבור – ויותר מכך, למרות מה שנראה, בין אכילה לכתובה: ללא ספק ניתן לכתוב תוך כדי אכילה, יותר מאשר לדבר תוך כדי אכילה. אבל הכתיבה הופכת את המלים לדברים המסוגלים להתחרות במוון. הפרדה בין תוכן לביטוי. לדבר, ובעיקר לכתוב, פירושוש לצום. קפקא מפגין אובססיה קבועה למוון, ובייחוד למוון המובהק, שהוא החיה, או הבשר, ולקצב, ולשיניים, לשיניים גדולות ולא מצוחצחות או לשיני הזהב.¹³ זו אחת הבעיות המרכזיות שיש לקפקא עם פליצה. גם צום הוא תמה קבועה בכתיבה של קפקא, כתביו הם היסטוריה ארוכה של צום. אמן הצום, שקצבים משגיחים עליו, מסיים את הקריירה שלו לצד חיות פרא שאוכלות בשר נא, מציבות כך את המבקרים לפני חלופה מורטת עצבים. הכלבים מנסים למלא באוכל את פיו של הכלב מ"חקירותיו של כלב" כדי שיחדל מלשאול שאלות – וגם כאן החלופה מורטת עצבים: "מדוע לא פשוט לסלק אותי ולאסור עלי לשאול שאלות? לא, זה לא מה שרצו; אכן, לאף אחד לא התחשק כלל לשמוע את שאלותי, אבל דווקא בגלל שאלות אלה היססו לגרש אותי".¹⁴ הכלב ב"חקירותיו של כלב" מתנדנד בין שני מדעים, מדע התזונה, שהוא מדע האדמה, מדע הראש המורכן ("מהיכן האדמה לוקחת את המזון הזה?"), ומדע המוזיקה, מדע האוויר, המדע של הראש המורס, כפי שמעידים שבעת הכלבים המוזיקליים בהתחלה והכלב המזמר בסוף: ביניהם דווקא מתקיים משהו משותף, כיוון שהמזון יכול להגיע מלמעלה, ומדע התזונה אינו מתקדם אלא באמצעות הצום, כפי שגם המוזיקה חרישית באופן מזור.

בדרך כלל, השפה אמנם מפצה על הדה-טריטוריאליזציה שלה באמצעות הרה-טריטוריאליזציה של המובן. היא חדלה להיות איבר של מובן, היא הופכת להיות מכשיר של המובן.¹⁵ בתור מובן מילולי (sens propre), המובן הוא שמקצה את הצלילים במסגרת ההוראה (הדבר או המצב של הדברים שהמלה מורה [désigne] עליהם), ובתור מובן פיגורטיבי הוא מקצה את הדימויים והמטפורות (הדברים האחרים שבתנאים או בהיבטים מסוימים המלים מתייחסות אליהם). אם כן, מדובר לא רק ברה-טריטוריאליזציה רוחנית, ב"מובן", אלא גם ברה-טריטוריאליזציה פיזית, באמצעות מובן זה עצמו. בדומה, השפה אינה קיימת אלא באמצעות המובחנות וההשלמה של סובייקט של הגדה בויקה למובן, ושל סובייקט של היגד בויקה לדבר שמורים עליו, באופן ישיר או באמצעות מטפורה. שימוש רגיל מעין זה בלשון (langage) יכול להיקרא **אקסטנסיבי** או **רפרזנטטיבי**: פונקציה שמחוללת רה-טריטוריאליזציה של השפה (כך הכלב המזמר בסוף "חקירותיו של כלב"

על הקישי בקביעת אמת המידה כוונת והחובה להתחיל במישג ז'יט באייר שני' עיי' Michel Ragon, *Histoire de la littérature prolétarienne France*, Albin Michel, Pa

10 יוניס, 25.12.1911: "וכרונה של קטנה אינו קטן מוכרונה של גדולה, מכאן שהיא מעכלת את זה המצוי באופן יסודי יותר"

11 הערה 3, עמ' 161-162. עיי' אצל יאנגבאך ולעיל, הערה בפרק הסציון "פראג: כפינה הלי העיסוק במצבה של השפה עינת בצ'כוסלובקיה יבאסכילת

13 עקבייתה של תמת השיניים אצל קפקא: הטבא הקצב: סגנת החוב לקצבים: הלסתות של פליצה: הסייוב לאכול בשר אלא כאשר הוא שוכב עם פליצה במריאנדה. וראי Michel Cournot, *Nouvel Observateur*, 17.4.1972: "אתה שיש לך שיניים כה גדולות". זהו אחד הטקסטים היפים ביותר על קפקא. אצל לואיס קרול אפשר לפגוש ניגוד דומה בין אכילה לדיבור "ויצא דינה באי" מיבן (non-sense).

14 "אם כך, יכלו לגרש אותי, לטרב לשמוע את שאלותי, לא, זאת לא רצו לעשות. אמנם לא רצו לשמוע את שאלותי, אבל דווקא בגלל השאלות הללו לא רצו לגרש אותי" (פרגן קפקא "חקירותיו של כלב", תיאור של מאבק, תרגום אברהם כרמל, שיקו, ירושלים תל אביב, 1994, עמ' 193).

15 ראה, כפי פילוסופים סיסטמטיקו-הילוסטיים צ'רפתיים אחרים, משהיטש בנתיב sens ככפל משמעותי – כיוון, יציבות, 1968 הקדיש רלו ספר ל"מיובן" – הלוגיקה של המיובן, למינת זה יס משמעותי נוספת: הישי במקומות מסוימים מרפרר דלו גם למשמעות זו (הפתרונות).

16. המשפט: "לכסוף הרגיש כי מדברים הם אליו, אך הוא לא הבין את הדברים. אינני שמעו רק את קול הרעש, שילא את כל החלל ומבעני נסמע כעין צליל ממשך יבילתי נסתנה, כצלייל צפירת אינדיה" (פרקי קפקא, תשס"ט, תרגום: יוסף קשת, שיקוף ירוסלים ותל אביב, תשס"ו, עמ' 478).

17. "יננים" 120.6.1911, "יה אני רק פה יחס כלה קטנה, שבתנועתה ("פרקי" לעלה) אני למשל, באבד להגע את ראשי חסר התעלות, האת הראשונה והאת האחרונה הן התהלה והסוף של התעלות הדגית" (לעיל, עמ' 48).

18. "בלי לרוש גם משמעות, הרי הבטיח האחרון היסוף, שבתנועתה סוד בעיר דאגה" (יומנים), 24.12.1911, לעיל, העמ' 3, עמ' 158: בתרגום הצרפתי נכתב *aus*, "יבין", בעיקר ששם שחור שדו חודש בחודש. קפקא עצמו מעלה את האפשרות שבטינו זה נותר חסר מובן מתוך עצלות וספקנות לחשה: "הו הסבר שלילי המעלה את החוסר או את אי-האונים, כפי שוואגנבאך דן בהם, לעתים קרובות קפקא מציע - או נסתר - כך את מושאי תשוקתו. בתרגום לגבית של היומנים, סוף החודש סביבה "האחרון", כלומר היום האחרון בחודש, כאן בחינה לתרגום את המונח "ליסוף החודש", כיוון שהמונח הקצרה שדלו "יואטרי" בחרי אינה מאפשרת להבין "האחרון" הוא היום האחרון בחודש הוא ציין את הצניקה הספית של סוף החודש והמתנגדות.

19. פרקי קפקא, נכתב אל אבא, קיבתים אל שלימה, תרגום עמ' קרינפולד, שיקוף ירוסלים ותל אביב, תשל"ו, עמ' 103, על ההקפסות של קפקא משמט פרטיים, יבראש בראשונה מלה שהיא מצטיינת, ראי יננים, 11.2.1913, לעיל, העמ' 3, עמ' 231-232, באשר לשמט של "גור" יידי.

20. בחינה לתרגום את המושג *devenit* "להיעשות", ולא היידישיות" (התרגום הפילוסופי היידיש) כיוון שהוא מאפשר לבטא

מאלץ את הגיבור לשבור את הצום; במונן מסוים זו רה-אדיפאליזציה). או הנה: המצב של השפה הגרמנית בפראג, בתור שפה מיובשת, מעורבת בצ'כית וביידיש, תאפשר את ההמצאה של קפקא. כיוון שזה כך ("זה כך, כיוון שזה כך", נוסחה אהובה על קפקא, פרוטוקול של מצב הדברים...), מונח את המובן, נבלע אותו, נותר ממנו רק שלד או מזורת נייר: א. בעוד הצליל שבוטא (*articulé*) היה רעש שעבר דהי-טריטוריאליזציה, אבל שעבר דהי-טריטוריאליזציה במובן, כעת הצליל עצמו הוא שיעבור דהי-טריטוריאליזציה מוחלטת, ללא פיצוי. הצליל או המלה שיחצו את הדהי-טריטוריאליזציה החדשה הוא אינם שייכים לשפה מובנת, אף שהם נובעים ממנה, והם אינם מוזיקה או שירה מאורגנת, גם אם הם נראים כך. ראינו זאת – הצפצוף של רגינור שטרף את המלים, הציוץ של העכבר, השיעול של הקוף; וגם הפסתתן שאינו מנגן, הזמרת שאינה שרה ומיילדת את השיר שלה מכך שאיננה שרה, הכלבים המוזיקאים, שהם מוזיקאים בכל גופם עד כדי כך שאינם מפיקים מוזיקה. בכל מקום, קו של ביטול חוצה את המוזיקה המאורגנת, כשם שקו של דליפה חוצה את השפה המובנת, כדי לשחרר חומר חי אקספרסיבי שמדבר בשביל עצמו ואינו זקוק לעיצוב. 16. לשון זו שנעקרה מן המובן, שהושגה במונן, שמנטרלת באופן פעיל את המובן – לשון זו אינה מוצאת עוד את כיוונה אלא בהדגשה של המלה, בהטעמה שלה: "אני חי ועיר פה ועירי שם, בתוך מלה קטנה, בהטעמה שבשלה אני מאבד לרגע את ראשי הלא-יחונן [...] הדרך שלי להרגיש קרובה לזו של דג".¹⁷ הילדים מיומנים מאוד בתרגיל הבא: לחזור על מלה שניתן לנחש את מובנה רק במעומעם, ולגרום לה לרטוט (בתחילת הטידה ילדי בית הספר מדברים מהר כל כך שאי אפשר להבין מה הם אומרים). קפקא מספר כיצד, בתור ילד, הוא חזר על ביטוי של אביו בשביל לשזור אותו בחוט של אי-מובן (*non-sens*): "סוף החודש, סוף החודש..."¹⁸. השם הפרטי, שאין לו מובן בעצמו, הוא נוח במיוחד לתרגיל זה: *מכתבים אל מילנה*, עם ההדגשה על ה"וי", מתחיל באזכור: "יווני או רומאי, שנקלע בשוגג לבוהמיה, נאנס לצ'כית ונכגד באופן ההטעמה"; ואו, באומדן מדויק יותר, באזכור "אשה שנושאים אותה על כפיים, למלטה מתוך העולם הזה, למלטה מתוך האש". הדגש מסמן את הנפילה שהיא תמיד אפשרית, או להפך, את "זיונק האושר שאת בעצמך מונקת עם משאך".¹⁹

ב. נראה לנו שיש הבדל מסוים, גם אם יחסי ומעודן, בין שני האזכורים של השם מילנה: הראשון קשור לסצינה נרחבת ופיגורטיבית, מעין פנטסמה; השני כבר מועצם הרבה יותר ומסמן נפילה או קפיצה בתור סף של עוצמה המוכלת בשם הפרטי עצמו. הנה מה שקורה כשמובן מנוטרל באופן פעיל: כפי שוואגנבאך אומר, "ידה של המלה על העליונה, היא מחוללת במישורין את הדימוי". אבל כיצד להגדיר את הדרך הזאת? מן המובן נותר רק מה שמאפשר לנתב את קווי המגזו. כבר אין הצבעה על משהו בעקבות המובן המילולי, וגם לא הקצאת מטפורות בעקבות המובן הפיגורטיבי. הדבר, כמו הדימויים, אינו מעצב אלא רצף של מצבים עוצמתיים, קנה מידה או מסלול של עוצמות טהורות שניתן להלך בו בכיוון זה או אחר, מלמעלה למטה או מלמטה למעלה. הדימוי הוא המסלול הזה עצמו, הוא נעשה היעשות:²⁰ היעשות [שלא-אדם] כלב, היעשות [שלא-כלב] אדם, היעשות-קוף או היעשות-חיפושית ולהפך. אנחנו כבר איננו נמצאים במצב של שפה עשירה רגילה,

שבה המלה כלב, למשל, מצביעה ישירות על בעל חיים וניתן ליישמה כמטפורה לדברים אחרים (כך שנוכל לומר "כמו כלב").²¹ יומן, 1921: "המטפורות הן אחד הדברים הגורמים לי להתיימשך מן הספרות".²² קפקא משמיד במתכוון כל מטפורה, כל סימבוליות, כל משמעות, לא פחות מאשר כל הצבעה. המטמורפוזה היא ההפך הגמור מן המטפורה. כבר אין מובן מילולי, וגם לא מובן פיגורטיבי, אלא חלוקה של מצבים במנועד של המלה. הדבר והדברים האחרים אינם אלא עוצמות שצלילים או מלים שעברו דהי-טריטוריאליזציה באים אחריהן לפי התוואי של קו המגזו. אין מדובר עוד בדומות שבין ההתנהגות של החיה וזו של האדם, ופחות מכך במשחק מלים. אין עוד חיה או אדם, כיוון שכל אחד מחולל דהי-טריטוריאליזציה באחר, בחיבור של השטף, ברצף הפיך של עוצמות. מדובר בהיעשות שכוללת דווקא את מרב ההבדלים בתור הבדלי עוצמות, חצייה של סף, עלייה או נפילה, שפל או זקפה, דגש של מלה. החיה איננה מדברת "כמו" האדם אלא היא מוציאה מתוך השפה טונליות חסרת משמעות; המלים עצמן אינן "כמו" חיות, אלא, בדרךן שלהן, הן נאחזות, נוכחות ושורצות, בהיותן כלבים, חרקים או עכברים בלשניים במובהק.²³ להרטיט רצפים, לפתוח את המלה לעוצמות פנימיות שלא נשמעו כמותן, בקיצור, **שימוש עוצמתי** ולא-מסמן בשפה. יתרה מזאת, אין עוד סובייקט של ההגדה או סובייקט של ההיגד: אין מדובר עוד בסובייקט של ההיגד שהוא כלב, וסובייקט ההגדה נשאר "כמו" אדם; וגם אין מדובר בסובייקט של ההגדה שהוא "כמו" חיפושית, וסובייקט ההיגד נשאר אדם. מדובר בתנועה מעגלית של מצבים המהווים היעשות-הדדית, בתוך מיסוף שהוא בהכרח מרובה או קולקטיבי.

במה מצב הגרמנית בפראג – אוצר מלים מיובש, תחביר שגוי – מעודד שימוש זה? באופן כללי ניתן לכנות את היסודות הבלשניים, שונים ככל שהנם, **עוצמתיים** או **מתוחים** (*tenseurs*). הם מבטאים את "המתחים הפנימיים של שפה". זה המובן שבו הבלשן וידאל ספיחא (*Vidal*) מונה *Sephiha*) מכה עוצמתי "כל כלי בלשני המאפשר למתוח את המונח עד הקצה או לחצות אותו", תוך שהוא מציין תנועה של השפה לעבר הקטבים שלה, לעבר מכאן-ואילך או משם-האלה הפיכים.²⁴ וידאל ספיחא מראה היטב את מגוון היסודות האלה היכולים להיות מלות מפתח (*pas-partout*), פעלים או מלות יחס שמקבלים מובן כלשהו; פעלים חוזרים או עוצמתיים בלבד, כמו בעברית; מלות חיבור, מלות קריאה, תוארי הפועל, ומונחים שיש להם קונוטציות של כאב.²⁵ נוכל גם לצטט את ההדגשות הפנימיות במלים, את פונקציית הצדימה שלהן. אלא שנראה ששפה של ספרות מינורית מפתחת במיוחד את השימושים המתוחים או העוצמתיים האלה. ואגנבאך, בעמודים המצוינים שבהם הוא מנתח את הגרמנית של פראג, המושפעת מן הצ'כית, מצטט בתור מאפיינים של השפה הזאת את השימוש הלא-יכוון במלות יחס; את השחתת הכינוי (*pronominal*); את השימוש בפועלי מפתח (כמו *Giben*), המציין את הסדרה "לשים, לשבת, להניח, להרים", והופך משום כך לעוצמתי; את הריבוי והצדיפות של תוארי הפועל; את השימוש בקונוטציות של כאב; את החשיבות של ההדגשה בתור מתח שהוא פנימי למלה, ואת חלוקת העיצורים והתנועות כמו צדימה פנימית. ואגנבאך מתעקש על כך: כל מאפייני העליבות האלה של השפה נמצאים אצל קפקא, אבל הם באים לידי שימוש יצירתי... לטובת חסכנות חדשה, אקספרסיביות חדשה, גמישות

בעברית טוב יותר את הסובייטים הטונים שדלו וגואטרי ששים ביישג זה, שהיא מרכזי בתאוריה שלהם, שפרתי על התרגום הזה גם כאשר הרשפט העברי נשמע צרים, לטפל "נעשה היעשות", כדי לתת ביטוי לטאמץ של דלו וגואטרי לעבור מהויות קמיות - כפי הביטוי צילוני - לסטף, לעיצוב, למסלולים והתהינתן.

21. הפרסונליות של היקר קפקא גרמנית יותר בעניין זה. מסום שהן נצטרות לטפורות: כך, ברת יוברט (Robert) טוענת שהיהודים הם כמו כלבים, אי, באחר שינהיגים באמן כפי שרעם ללהם, קפקא הופך אותן לאמן הצום, אי, טאחר שנהיגים בו בכפירות, הוא הופך אותן לשרץ ענקי" (*Oeuvre complètes*, Cerle), du livre précieux, t. V, p. 311), נראה לנו שזו תפיסה פשטנית של המכונה הספרותית, היידישית, התעקש על ההרס של כל מטפורה בדי קפקא.

22. "המטפורות הן אחד מן הדברים החיים המביאים לידי ייאוש מן הכתיבה" (פרקי קפקא, "יננים", 1914-1923, תרגום חיים איזק, שיקוף ירושלים ותל אביב, 1979, עמ' 167).

23. ראי למשל המכתב לפילק, 4.2.1902, לעיל, העמ' 2, עמ' 26-27.

24. ראי H. Vidal Sephiha, "Introduction a l'étude de l'intensif." *Languages* 18, June 1970, pp. 104-120 (tenseur) שאלים את המלה "פתוח" (*tenseur*) מייאן פרנסוא לויאט, שמשתמש בה כדי לציין את היחס שבין ההעצמה היידישית.

25. "ניתן לחשוב שכל ניסוח שכלייה מינה סלילי של כאב, של מחוש, של פחד, של אלוהים, יכולה להפתח כך החתום רק בערך הגמולו שלה, כלומר בערך העוצמתי שלה"; למשל המלה *sehr* בגרמנית, "מאוד", שבאה ממלה בגרמנית עילית בינגית - *ser* "יבאב" (סם).

26. יאנגבאך (לעיל, הערה 12), עמ' 88-78, בעיקר עמ' 78, 81, 88.
27. זיינטיץ, 1910, 15.12, לעיל, הערה 21.
28. עמ' 21.

חדשה, עוצמתיות חדשה.²⁶ "כמעט אף מלה אחת שאני כותב אינה תואמת את חברתה, אני שומע את העיצורים מתחככים זה בזה בקול פחי, והתנועות מלוות אותם בזמרה ככושים בהצהה".²⁷ **השפה חדלה להיות מייצגת, וזאת כדי להימחק עד לקצותיה או לגבולותיה.** את המטמורפוזה הזו מלווה קונוטציה של כאב – למשל כאשר המלים נעשות יבבות של כאב אצל גריגור. או הצעקה של פרנץ, "בבת אחת ובטון אחד". חשבו על השימוש בצרפתית בתור שפה מדוברת בסרטים של גודאר. גם שם יש הצטברות של תוארי פועל ומלות חיבור סטריאוטיפיים, שמרכיבים את כל המשפטים: עליבות משונה שהופכת את הצרפתית לשפה מינורית בצרפתית; מהלך יצירתי המחבר את המלה ישירות לדימוי; אמצעי שמגיה בסוף הרצף בקשר לעוצמתיות של הגבול "זה מספיק, מספיק, נמאס מזה"; עוצמה מוכללת המתנגשת בתנועה הפנומית שבה המצלמה מסתובבת ונעה כמגב בלי לזוז, גורמת לדימויים לרטוט.

אולי הלימוד ההשוואתי של השפות מעניין פחות משמעניין הלימוד של הפונקציות הלשוניות שאותה קבוצה משתמשת בהן בשפות שונות: דרלשוניות ואפילו רב־לשוניות. רק לימוד הפונקציות המגולמות בשפות מובחנות מביא בחשבון במישורן את הגורמים החברתיים, את יחסי הכוחות, את מרכזי הכוח השונים מאוד; הוא חומק מן המיתוס "האינפורמטיבי" כדי להעריך את השיטה ההירארכית והציוויית של שפה בתור מסירת פקודות, הפעלת כוח או התנגדות להפעלה זו. בעקבות מחקריו של פרגוסון (Ferguson) וגומפרץ (Gumperz) מציע אנרי גובאר מודל ארבע־לשוני: השפה המקומית (vernaculaire), שפת אם או שפה טריטוריאלי, שפה של קהילה כפרית או כפרית במוצאה; השפה המסיעה (véhiculaire), שפה עירונית, מדינית או אפילו כלל־עולמית, שפה של חברה, של סחר חליפין, של תמסורת ביוורקרטית וכו', שפה של דה־טריטוריאליזציה מדרגה ראשונה; שפה רפרנציאלית (référentielle), שפה של מובן ושל תרבות המחוללת רה־טריטוריאליזציה תרבותית; שפה מיתית (mythique) הנמצאת באופק של תרבויות, שפה של רה־טריטוריאליזציה רוחנית או דתית. קטגוריות החלל־זמן של שפות אלה משתנות בבירור: השפה המקומית היא **כאן, השפה המסיעה, בכל מקום; השפה הרפרנציאלית, שם; המיתית, מעבר לכאן.** יותר מכך, ההתפלגות של שפות אלה משתנה מקבוצה לקבוצה, ובאותה קבוצה עצמה, מתקופה לתקופה (במשך זמן רב הלטינית היתה שפה מסיעה באירופה, לפני שהפכה לשפה רפרנציאלית ואחר כך למיתית; כיום האנגלית היא השפה המסיעה הכלל־עולמית).²⁸ מה שיכול להיאמר בשפה אחת אינו יכול להיאמר בשפה אחרת, והמכלול משפה לשפה ועל פי היחסים בין שפות אלה.²⁹ נוסף על כך, לכל הגורמים האלה משתנה ההיות שוליים דר משמעיים וחלוקות גמישות, ואלה משתנים מתחום לתחום. שפה יכולה למלא תפקיד מסוים בתחום מסוים, תפקיד אחר בתחום אחר. כל תפקיד של שפה מתחלק בתורו וכולל ריבוי של מרכיבי כוח. דייסה של שפות, כלל וכלל לא שיטה של לשון. ניתן להבין את ועמם של הטהרנים³⁰ הבוכים על שרשים את המיסה בצרפתית, כיוון שכך מדיחים את הלטינית מתפקידה המיתית. אבל "אגודת המוסמכים" (la Société des agrégés) מצויה בפיגור רב יותר, והיא מבכה אפילו את ההדחה של הלטינית מתפקידה התרבותי

28. Henri Gobard, "De la 28 vehicularité de la langue anglaise," in: *Langues Modernes*, Janvier 1972 (et *L'Aliénation linguistique: Analyse tétraglossique*, Flammarion, Paris, 1976).
29. מישל פיקי מתעקש על השיבות החלוקה בין מה שיכול להיאמר בשפה ברגע נתון ובין מה שאינו יכול להיאמר בה גם אם ניתן לעשותו. וזוהי דבתי (Déveraux), הנציבים אצל נובר, מנתה את המקרה של צעירי מיהאב (Mohaves) המדברים בקלות רבה על הטינית שלהם בשפתם המקומית, אבל אינם מסיגלים להבין כך בשפה הנסיעה, שבשבים היא אנגלית – יאז, לא רק מפני שהטייה האנגלית נטלה תפקיד הכאני, אלא בגלל בעיה של ספית, יאז *Essais d'ethnopsychiatrie générale*, Gallimard, Paris, 1970, pp. 125-126.
30. Intégristes – טהרנים דינסיים להתאם דיקטרינה מסוימת לתנאים היחסיים (המתרגמת).

הרפרנציאלי. כך גם מתאבלים על צורות כוח כנסייתיות או חינוכיות שפעלו באמצעות שפה זו וכיום צורות אחרות תפסו את מקומן. יש דוגמאות חמורות אף יותר, החוצות קבוצות. עם הרה־טריטוריאליזציה באמצעות דיאלקט או ניב, שפה מקומית, מתחדשת הרגיונאליות: כיצד זה יכול לתרום לתנועות מהפכניות, כיוון העולמית או העל־מדינתית; כיצד זה יכול לתרום לתנועות מהפכניות, כיוון שגם הן מקדמות צורות ביטוי מיושנות שאותן הן מנסות לטעון במובן אקטואלי... החל בשרבן־שרייבר (Servan-Schreiber), עבור דרך הפייטן הברטוני וכלה בומר הקנדי. ועם זאת, הגבול אינו עובר כאן, כיוון שגם הזמר הקנדי יכול לחולל רה־טריטוריאליזציה ריאקציונרית ביותר, אדיפאלית ביותר, הו אמי, אה מולדת, סוכתי, אולה אולה. אנחנו אומרים זאת לכם, דייסה, היסטוריה מעורבת, עניין פוליטי שהבלשנים אינם מכירים כלל, אינם רוצים להכיר – כיוון שבתור בלשנים הם "אפוליטיים", מלומדים טהורים. אפילו הומסקי מפצה על האפוליטיות שלו כמלומד באמצעות מאבקו האמיץ במלחמת וייטנאם.

נחזור למצב באימפריה ההאבסבורגית. ההתפוררות והשקיעה של האימפריה מכפילות את המישר, מבליטות בכל מקום את תנועות הדה־טריטוריאליזציה ומעודדות רה־טריטוריאליזציות מורכבות, מיושנות, מיתיות או סימבוליות. נצטט בערבוביה מבני זמנו של קפקא: איינשטיין והדה־טריטוריאליזציה שעשה לייצוג של היקום (איינשטיין לימד בפראג, והפיזיקאי פיליפ פראנק נשא שם הרצאות שקפקא נכח בהן); הדודקפונים האוסטרים והדה־טריטוריאליזציה שחוללו בייצוג המוזיקלי (צעקת המוות של מריה בוויק, או זו של לולו, או ה"סי" המוכפל שהולך לדעתנו בכיוון מוזיקלי הקרוב במובנים מסוימים לזה שקפקא הלך בו); הקולנוע האקספרסיוניסטי ותנועתו הכפולה: דה־טריטוריאליזציה ורה־טריטוריאליזציה של הדימוי (רוברט ויין [Wiene], שהוא ממוצא צ'כי; פריץ לאנג [Lang], יליד וינה; פול וגנר [Wegener] והשימוש שעשה בתמות של פראג). וכמובן, הפסיכואנליזה בווינה והבלשנות בפראג.³¹ מהו המצב הייחודי של יהודי פראג כאשר ל"ארבע השפות"? בשביל היהודים שמוצאם מסביבות כפריות, השפה המקומית היא הצ'כית, אבל הצ'כית נוטה להישכח ולהידחות; כאשר לידיש, לעתים קרובות מתייחסים אליה ביראה ובזלזול, היא **מעוררת פחד**, כפי שקפקא אומר. הגרמנית היא השפה המסיעה של הערים, שפה ביוורקרטית של המדינה, שפת סחר החליפין (אבל האנגלית כבר התחילה להיות הכרחית לפונקציה זו). ולגרמנית – הפעם זו של גיתה – עדיין יש תפקיד תרבותי ורפרנציאלי (ובאופן משני גם לצרפתית). עם ראשית הציונות, העברית, בתור שפה מיתית, היא עדיין חלום פעיל. עבור כל אחת מן השפות האלה יש להעריך את מקדמי הטריטוריאליזציה, הדה־טריטוריאליזציה והרה־טריטוריאליזציה. קפקא עצמו הוא אחד מן הכותבים היהודים הבודדים בפראג המבין ומדבר צ'כית (לשפה זו תהיה חשיבות גדולה ביחסיו עם מילנה). הגרמנית משחקת את התפקיד הכפול של שפה מסיעה ותרבותית – ובאופן נמצא גיתה (קפקא יודע גם צרפתית, איטלקית וללא ספק קצת אנגלית). עברית הוא ילמד רק אחר כך. מסובך יותר יחסו של קפקא לידיש: יותר משהוא דואה בה סוג של טריטוריאליזציה נודית הפועלת בתוך הגרמנית. היידיש מקסימה אותו לא כל כך בשל השפה של הקהילה הדתית אלא דווקא בשל התיאטרון העממי

31. על חג פראג והתפקיד הבלשני ראו: *Change* 3, 1969: 10.
1972. אמנם חוג פראג נוצר רק ב־1926, אבל ב־1920 הגיע יאקובסון לפראג, שבה כבר היתה קיימת אסכולה צ'כית שהונהגה בידי מתסיום (Mathesius) יוזפה טרטיה לאנטיין מרטי (Marty), שלימד באוניברסיטה הגרמנית. בשנים 1902-1905 שבע קפקא קורסים אצל מרטי. שפות תלמידיו של ברנטאנו (Brentano), ישתתפו בפגישות של תלמידיו ברנטאנו.

בעקבות קו נוסף, הקולני ביותר שיש. ההתפתחות התחברית של סלין: ממסע אל קצה הלילה אל מוות באשראי, ואז ממות באשראי ועד חבורת הגניול (ואחר כך לא היה לסלין מה לומר עוד אלא לספר את צרותיו, כלומר לא היה לו יותר חשק לכתוב, היה לו רק צורך בכסף. וזה תמיד נגמר כך, קווי המגזו של השפה: השתיקה, ההפרעה, האינסופי, או גרוע מכך. אבל איוו יצירה מטורפת בינתיים, איוו מכונה של כתיבה! סלין זכה לאהדה רבה על מסע אל קצה הלילה, כך שבמות באשראי הוא הרחיק לכת אף יותר, ואז בחבורת הגניול הנפלאה, ששם השפה איננה עוד אלא עוצמות. הוא דיבר על "המוסיקה הזעירה". גם קפקא זו מוסיקה זעירה, אחרת, אבל תמיד צלילים שעברו דה־טריטוריאליזציה, לשון שהועמדה על ראשה). הנה מחברים מינוריים אמיתיים. מוצא ללשון, למוזיקה, לכתיבה. מה שאנחנו מכנים פופ – מוסיקת פופ, פילוסופיית פופ, כתיבת פופ: wörterflucht. להשתמש ברב־ לשונית בשפת־שלך, לעשות בה שימוש מינורי או עוצמתי, להנגיד את התכונה המדוכאת של שפה זו לתכונה המדכאת שלה, למצוא בה נקודות של אִי־תרבות ותת־התפתחות, אזורים של עולם שלישי לשוני שדרכם השפה חומקת, חיה מתרבת על, מיסוף מתחבר. לכל כך הרבה סגנונות, או ז'אנרים, או תנועות ספרותיות, אפילו קטנות ביותר, יש רק חלום אחד: למלא תפקיד מאז'ורי בלשון, להציע שירותים בתור שפת מדינה, שפה רשמית (לדוגמה, הפסיכואנליזה כיום, שמתיימרת להיות האדון של המסמן, של המטפורה ושל משחק המלים). לחלום את החלום ההפוך: לדעת ליצור [מצב של] היעשות־מינורי (האם יש לפילוסופיה סיכוי, לפילוסופיה שזמן כה רב היתה ז'אנר רשמי ורפרנציאלי? נהנה מהרגע שבו האנטי־פילוסופיה מבקשת להיות כיום הלשון של הכוח).

(הוא ייעשה לפטרון ולאמרגן של קבוצת התיאטרון הנוודת של יצחק לוי).³² מיוחדת במינה היתה הדרך שבה הציג קפקא בעת התכנסות ציבורית את היידיש לפני קהל יהודי בורגני שהיה עוין במקצת: זוהי שפה שמעוררת פחד, אפילו יותר משהיא מעוררת זלזול, "פחד מהול בשאט נפש מסוים"; זוהי שפה נטולת דקדוק החיה ממונחים גנובים, מגויסים, מהגרים, שנעשו נוודים תוך הפנמת "חסי הכוח"; זוהי שפה שהורכבה על הגרמנית העילית הבינונית ומעבדת את הגרמנית כה מבפנים עד שאי אפשר לתרגם אותה לגרמנית בלי להרוס אותה; את היידיש ניתן להבין רק "בתחושה" ובאמצעות הלב. בקיצור, שפה מועצמת או שימוש מועצם בגרמנית, שפה או שימוש מינוריים שיסחפו אתכם: "רק אז תוכלו לבדוק בצורה ישירה מהי האחדות האמיתית של היידיש, ותעשו זאת בתקיפות רבה כל כך עד שתרגישו פחד, לא עוד מהיידיש, אלא מעצמכם [...] תיהנו מכך כמידת יכולתכם!"³³

קפקא אינו חותר לדה־טריטוריאליזציה באמצעות הצ'כית, או לשימוש היפר־תרבותי בגרמנית שהוכנסו בה שינויים אוניריסטיים (חלומיים), סימבוליים ומיתיים ואפילו מעברתים, כפי שפוגשים באסכולת פראג, או ליידיש אוראלית ועממית; אבל הוא ילך בכיוון הזה שהיידיש מצביעה עליו באופן אחר לגמרי, כדי להמירו בכתיבה ייחודית ומתבודדת. כיוון שבגרמנית של פראג התחוללה דה־טריטוריאליזציה בכמה מישורים, הוא מרחיק לכת אף יותר, בעוצמה, אבל גם בכיוון של התאפקות, של תיקון חדש שלא נשמע כמוהו, של יישור ללא רחמים, זקיפת ראש. נימוס סכיופוני, שכרות ממים טהורים.³⁴ לשזור את הגרמנית בקווי מגו; להתמלא בצום; לעקור מן הגרמנית של פראג את כל נקודות התת־התפתחות שאותן היא מבקשת להצניע, לגרום לה לצעוק צעקה כה חסכנית ונוקשה. להחסיר ממנה את נביחת הכלב, את שיעול הקוף ואת זמזום החיפושית. לייצר מתוך הצעקה תחביר שיתאחד עם התחביר הקשוח של הגרמנית המיובשת הזו. לדחוף אותה לדה־טריטוריאליזציה שהתרבות או המיתוס לא יפצו עליה עוד, דה־טריטוריאליזציה מוחלטת, אפילו אם היא איטית, נדבקת למקומה, קופאת על שמריה. לגרום את השפה למדבר באיטיות, בהדרגתיות. להשתמש בתחביר כדי לצעוק, לתת לצעקה תחביר.

רק המינורי יכול להיות גדול, מהפכני. לשנוא ספרות של [מחברים] דגולים. היקסמותו של קפקא ממשרתים ומשכירים (וכך גם אצל פרוסט באשר למשרתים וללשונם). אבל מעניינת גם האפשרות לעשות שימוש מינורי בשפה של־עצמך, בהנחה שהיא יחידה במינה, שהיא שפה מאז'ורית או שהיא היתה כזו. להיות כמו זו בתוך השפה שלך עצמך: זה המצב של "אלוף השחייה" של קפקא.³⁵ אפילו כשהיא ייחודית, שפה נשארת דישה, ערבו סכיופוני, לבוש של מוקיון שדרכו מופעלות פונקציות לשוניות שונות מאוד ומרכזי כוח מובחנים המערבלים את מה שיכול להיאמר ואת מה שלא יכול להיאמר: נשחק בפונקציה אחת כנגד השנייה, נשחק במקדמי הטרטוריאליזציה והדה־טריטוריאליזציה היחסיים. אפילו שפה מאז'ורית מועדת לשימוש עוצמתי שיארוג אותה בהתאם לקווי מגו יצירתיים, ושימוש זה, איטי וזהיר ככל שיהיה, הוא בבחינת דה־טריטוריאליזציה מוחלטת. איוו המצאה – ולא רק מילונית, המילון נחשב רק מעט – אלא המצאה תחברית חסכנית כדי לכתוב כמו כלב (אבל כלב אינו כותב. – בדיוק, בדיוק משום כך): מה שארטו עשה לצרפתית, הצעקות נשימות; מה שסלין עשה לצרפתית,

על קשריו של קפקא לליי יאטרין היידי ראי מסס ברוך, נן קאפקא, באינפיה, הרטום ה קריפלה, עם ציפה, תל אביב, זײַל עמי 117–123, יבן יאנבאך יל, הערת 12, עמי 163–167. ארײַן־הקיינע זײַל עמי 167. ה ראסיס בירכנים יראסיס זײַל.

"Discours sur la langue yiddish." in: *Carnet Oeuvres complètes*. Cet du livre précieux, t. VII, 383.

עורך של כתבי־עת אמר שלפיה קפקא יש "מראה של נקיון של סמטניה על אישיותו", וראו באך (לעיל, הערה 12, עמי 82.

אלוף השחייה הוא ללא ספק אחד סטים היידיש־ביתר של א: "עלי להיכנס בודאית שאני בארץ ושלפירות כל מאבני איני אף מלה בשפה שאם מרברים (י־אשית עלי להבהר שאני לא ז כאן במילתה, יעם כל מאבני י כבין אף מלה מן הנאמר כאן, לעיל, הערה 14, עמי 165).